

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Горпинченко В.М., Рачков С.М.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД
ЗА УМОВИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

ХАРКІВ - 2022

Методичні рекомендації для керівників структурних підрозділів з питань освіти районних адміністрації та органів місцевого самоврядування, керівництва закладів освіти, інших педагогічних працівників та фахівців сфери цивільного захисту.

Рекомендовано методичною нарадою
обласного методичного кабінету
Протокол № 5 від 16 серпня 2022 року

Рекомендовано педагогічною радою НМЦ ЦЗ та БЖД
Харківської області
Протокол № 3 від 20 грудня 2022 року

Методичні рекомендації розроблені з метою формування закладами освіти безпечового освітнього середовища для забезпечення організації навчання в особливий період.

Подані в збірці матеріали визначають систему цивільного захисту закладів освіти, основне призначення її складових, порядок дій та очікувані результати, що в сукупності створює умови для безпечного перебування дітей, учнів, студентів в закладах освіти та виконання інших провідних функцій.

ГОРПИНЧЕНКО В.М., РАЧКОВ С.М. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД ЗА УМОВИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ / МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ. - Х.- 2022.

Зміст

Вступ	4
Організація цивільного захисту у сфері освіти в стані особливого періоду	7
Організація цивільного захисту в закладах освіти	12
Підготовка до дій у надзвичайних ситуаціях керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією заходів цивільного захисту, працівників, дітей та учнів (студентів) закладів освіти	15
Планування заходів цивільного захисту в закладах освіти	17
Організація оповіщення та інформування учасників освітнього процесу про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій	20
1. Оповіщення та інформування населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій	20
2. Організація оповіщення та інформування за сигналом «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА» учасників освітнього процесу	23
Список використаних джерел	27
Додаток	28

Вступ

1 вересня завжди було святом, яке дзвеніло завітчаною урочистістю, радістю та передчуттям пізнання чогось незвіданого та цікавого.

Цьогоріч першими вітальними акордами нового навчального року можуть стати не переливи Першого дзвоника, а звуки сигналу «Повітряна тривога», які з початком збройної агресії російської федерації змусили подорослішати навіть першачків. Особливо в регіонах, де ведуться активні бойові дії.

Відповідно Наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25.04.2022 року №75 «Про затвердження переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 27.07.2022 року», зареєстрованого в Міністерстві юстиції 25.04.2022 року за № 453/ 37789, всі територіальні громади Харківської області ввійшли в даний перелік. Але даний перелік територіальних громад не є фіксованим і регулярно актуалізується.

Тому освітній процес на Харківщині можливий в режимах, які визначені *Постановою КМУ від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні» та за погодженням з військовими адміністраціями.*

Наразі, територіальні громади Харківської області забезпечують закладам освіти, які належать до сфери їх управління, **дистанційний режим навчання - онлайн.**

Освітній процес у дистанційному режимі запроваджується в закладах освіти на території ведення бойових дій і тимчасово окупованих територіях. Запроваджується наказом (розпорядженням) засновника закладу освіти за погодженням із керівником адміністрації (без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі, головною умовою є своєчасне виконання завдань).

В умовах дистанційного навчання заклад самостійно приймає рішення щодо зняття обмеження на максимальну кількість учнів у класі.

За дистанційною формою робота може виконуватися працівником поза робочим приміщенням, територією власника або уповноваженого ним органу, у будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ПКМУ №711, п.2.).

Враховуючи, що перелік територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) регулярно змінюється, то станом на 1 вересня 2022 року деякі заклади освіти Харківської області можуть впровадити **офлайн (очне) чи змішане навчання** при дотриманні відповідних безпекових умов (заходів).

Освітній процес в офлайн режимі запроваджується в приміщеннях або будівлях закладу освіти тільки в межах розрахункової місткості фонду захисних споруд, що можуть бути використані для укриття учасників

освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших відповідних сигналів оповіщення.

Якщо потужності фонду захисних споруд є недостатніми для укриття всіх учасників освітнього процесу, то освітній процес може бути організований шляхом розподілу навчального часу в межах годин (змін) упродовж дня, тижня, місяця або семестру.

Освітній процес за **змішаною формою** поєднує очний і дистанційний режими. Таке поєднання підходить для різних занять: практичні та лабораторні заняття можуть проводитися в очному режимі, лекційні – дистанційно. У початковій школі бажано проводити заняття в очному режимі, адже діти потребують живого спілкування. Форма може змінюватися впродовж навчального року в залежності від безпекової ситуації.

При організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі слід забезпечити безумовне переривання освітнього процесу у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. Учасники освітнього процесу повинні організовано прослідувати до фонду захисних споруд та перебувати в них до завершення тривоги. Освітній процес може завершуватися в укритті, а після відбою тривоги учасники можуть повернутися до приміщення закладу освіти та продовжити процес навчання з урахуванням необхідного корегування (ПКМУ №711, п.2.).

Для підготовки роботи закладів освіти в офлайн (очному) режимі засновникам рекомендовано провести відповідні заходи з посилення безпеки:

- поінформувати керівників закладів освіти про персональну відповідальність за організацію безпечних умов для здобувачів освіти та всіх працівників закладу;
- обов'язково перевірити заклади освіти та прилеглі території на наявність вибухонебезпечних предметів;
- перевірити готовність систем оповіщення, зокрема, доступність оповіщення для дітей із порушеннями зору та слуху;
- визначити та позначити шляхи евакуації;
- забезпечити наявність обладнаного фонду захисних споруд для всіх учасників освітнього процесу;
- створити запаси води та медикаментів;
- провести тренування з учасниками освітнього процесу щодо дій у разі сигналу «Повітряна тривога»;
- провести навчальні заняття щодо здоров'я, збереження, надання домедичної підготовки тощо;
- забезпечити підключення мережі Wi-Fi у фонд захисних споруд для проведення занять (за можливості);
- інше...

Визначення доцільності безпекових заходів для впровадження офлайн (змішаного) навчання здійснювалося шляхом моніторингу закладів освіти Чернігівської, Сумської, Запорізької, Рівненської та інших областей керівним складом Міністерства освіти і науки України - *міністром та його заступниками*.

Першочергова увага була зосереджена на перевірці наявності фонду захисних споруд та їх оснащенні як основної умови здійснення офлайн чи змішаного навчання під час воєнного стану.

Проаналізувавши інформацію щодо робочих поїздок керівництва Міністерства освіти і науки України з метою визначення реального стану підготовки закладів освіти до нового навчального року в режимі офлайн (змішаного), Навчально-методичний центр ЦЗ та БЖД Харківської області створив **методичні рекомендації** для керівників структурних підрозділів з питань освіти районних адміністрації, органів місцевого самоврядування та керівництва закладів освіти «**Діяльність закладів освіти в особливий період за умови їх функціонування**».

I

Організація цивільного захисту у сфері освіти в стані особливого періоду

Наразі в Україні особливий період, країна перебуває в стані надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Основними документами, які визначають даний період, є:

1. Закон України «Про оборону України» (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 9, ст.106)

Стаття 1. Визначення основних термінів.

особливий період - період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій...

Стаття 19. Цивільний захист України.

Цивільний захист України у мирний час здійснюється відповідно до Кодексу цивільного захисту України, а в **особливий період**, зокрема у воєнний час, та з метою підготовки до нього - з урахуванням особливостей, визначених нормами міжнародного гуманітарного права, законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану.

2. Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" від 21.10.93 N 3543-XII.

Стаття 1. Визначення основних термінів.

Особливий період - період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Особливий період потребує взаємодії структур, діяльність яких пов'язана зі сферою цивільного захисту та сферою освіти, з метою збереження життя підростаючого покоління.

В межах повноважень, фахівці Навчально-методичного центру ЦЗ та БЖД Харківської області здійснюють надання освітніх послуг та методичний

супровід керівного складу закладів освіти в організації безпечного освітнього середовища.

В особливий період методична допомога фахівців Центру спрямована на створенні закладами освіти безпечних умов перебування дітей, учнів, студентів.

В першу чергу, це стосується реалізації вимог нормативно-правових документів з цивільного захисту, зокрема організації цивільного захисту, планування, навчання.

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, Кодекс цивільного захисту, інші закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту здійснюється **єдиною державною системою цивільного захисту**, яка складається з функціональних і територіальних підсистем і їх ланок.

Одним із основних завдань єдиної державної системи цивільного захисту є навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації...

Документами, щодо навчання учасників освітнього процесу з питань цивільного захисту, є:

Кодекс цивільного захисту;

Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».

Постанова КМУ від 23 жовтня 2013 р. № 819 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту».

Постанова КМУ від 27 вересня 2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту».

Наказ МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 р. за №1623/29753.

Навчання питанням цивільного захисту є основою збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу. Відповідно Кодексу ЦЗ України, **Глава 10, стаття 39:**

1. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється:

- 1) за місцем роботи - працюючого населення (працівники закладу освіти);
- 2) за місцем навчання - здобувачів освіти;

2. Організація навчання діям у надзвичайних ситуаціях покладається:

1) **працюючого та непрацюючого населення** - на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, ***які розробляють і затверджують відповідні організаційно-методичні вказівки та програми з підготовки населення до таких дій;***

2) **здобувачів освіти** - на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, який розробляє та затверджує навчальні програми з вивчення заходів безпеки, способів захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями, з надання домедичної допомоги за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, та на заклади освіти, що забезпечують здобуття освіти відповідного рівня.

У статті 40 Кодексу ЦЗ України визначено, яким чином здійснюється навчання персоналу закладів освіти:

1. Навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за рахунок коштів роботодавця за програмами підготовки населення діям у надзвичайних ситуаціях, а також **під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.**

Навчання працівників центральних органів виконавчої влади, інших органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, ***суб'єктів господарювання*** із числа керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, організовується роботодавцем відповідно до **Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту**, затвердженого Кабінетом Міністрів України (ПКМУ №819).

Відповідно Порядку, керівний склад закладів освіти, який відповідає за питання цивільного захисту, проходить функціональне навчання *(раз на 3 роки)* та практичну підготовку *(під час проведення Днів ЦЗ та Тижнів безпеки дитини, інших практичних заходів).*

У статті 41 Кодексу ЦЗ України визначено, яким чином здійснюється навчання здобувачів освіти:

1. Навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється **під час освітнього процесу** дітей старшого дошкільного віку **за навчальними планами і програмами**

розвитку дітей, учнів - за навчальними планами і програмами з навчальних предметів, студентів на кожному рівні вищої освіти - за програмами навчальних дисциплін та планами об'єктових тренувань з питань цивільного захисту за рахунок коштів, передбачених на фінансування закладів освіти, що забезпечують здобуття освіти відповідного рівня.

Міністерство освіти і науки України є одним із центральних органів виконавчої влади, який створює функціональну підсистему єдиної державної системи цивільного захисту, а саме - **підсистема навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності).**

Цілі, завдання, організація управління, склад сил і засобів, порядок їх взаємодії і діяльності функціональної підсистеми визначається **Наказом МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту»**, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 р. за №1623/29753.

Пунктом 3 даного наказу визначено, що метою створення функціональної підсистеми є:

1) захист населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, зменшення матеріальних втрат у разі їх виникнення на підприємствах, у навчальних закладах, установах та організаціях, що належать до сфери управління МОН (далі - підприємства, установи та організації галузі);

2) організація та здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації техногенного, природного, соціального, **воєнного характеру** та захисту від їх факторів ураження учасників навчально-виховного процесу;

3) організація та здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних із навчанням дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності).

Пунктом 4 визначені завдання функціональної підсистеми, які стосуються особливого періоду:

- розроблення та здійснення заходів, спрямованих на забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій галузі в особливий період (П. 4. 8)

Це заходи, які розробляються управліннями (відділами) у сфері освіти та подаються до Плану цивільного захисту на особливий період у територіальні громади, райони у місті;

- здійснення заходів щодо укриття працівників та учасників навчально-виховного процесу підприємств, установ та організацій галузі в захисних спорудах цивільного захисту (П.4.10);

- створення, раціональне збереження і використання резерву матеріальних ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації (П.4. 12).

Пунктом 14 зазначено, **що в особливий період** функціональна підсистема функціонує відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно із Законами України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також іншими нормативно-правовими актами.

Переведення функціональної підсистеми у режимі функціонування в умовах особливого періоду здійснюється відповідно до актів Президента України, Кабінету Міністрів України, **плану цивільного захисту МОН на особливий період** (до керівництва управлінь може бути доведений).

Заходи цивільного захисту в особливий період здійснюються відповідно до **плану цивільного захисту МОН на особливий період та планів цивільного захисту організацій галузі освіти і науки на особливий період.**

Залучення сил цивільного захисту до проведення заходів цивільного захисту в особливий період здійснюється згідно з планами цивільного захисту на особливий період.

II

Організація цивільного захисту в закладах освіти

Кодекс цивільного захисту України та Наказ МОН України від 21 листопада 2016 року №1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 р. за №1623/29753, передбачали *особливий період*, передбачали *дії* відповідних *посадових осіб в особливий період*.

Постійно діючими органами управління функціональної підсистеми є:

на місцевому рівні - підрозділи освіти у складі районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (у разі їх утворення), посадові особи з питань цивільного захисту.

На об'єктовому рівні організація заходів цивільного захисту у рамках функціональної підсистеми здійснюється **керівником закладу освіти...**, а також спеціально створеними (призначеними) ними підрозділами (**посадовими особами**) з питань цивільного захисту з урахуванням вимог, зазначених у частині другій статті 20 Кодексу цивільного захисту України.

Для координації діяльності, пов'язаної із захистом персоналу від надзвичайних ситуацій, запобігання таким ситуаціям, а також координації робіт з ліквідації їх наслідків на об'єктовому рівні підприємствами, установами та організаціями галузі утворюються **комісії з питань надзвичайних ситуацій, яку очолює керівник закладу освіти**.

Комісія з питань евакуації відповідає за планування евакуації на відповідному рівні, підготовку працівників до здійснення заходів з евакуації, підготовку органів з евакуації до виконання завдань, здійснення контролю за підготовкою проведення евакуації, приймання і розміщення евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей.

В закладах освіти, що потрапляють у зони можливих надзвичайних ситуацій, з чисельністю працюючого персоналу менш як 50 осіб комісії з питань евакуації не утворюються, а призначається особа, що виконує функції зазначеної комісії.

Керівник комісії з питань евакуації та її персональний склад призначаються органом, за рішенням якого утворені органи з евакуації.

Також, на керівника закладу освіти та посадову особу покладається організація й інших заходів цивільного захисту.

Дана схема демонструє взаємодію та організацію заходів:



В особливий період не викликає сумніви доречність створення в закладах освіти спеціалізованих ланок, які є важливим фактором забезпечення безпеки учасників освітнього процесу під час офлайн чи змішаного навчання. Зокрема виконання ними робіт, які можуть виникнути під час евакуації та заняття укриття при діях за сигналом «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА».

Так, керівник закладу освіти з чисельністю працюючого персоналу **більше 50 осіб**, відповідно потребам, має підстави створити наступні за спеціалізацією ланки цивільного захисту:

- протипожежна ланка;
- медична ланка;
- ланка охорони громадського порядку;
- ланка (група) зв'язку та оповіщення (в разі потреби);
- ланка з обслуговування захисної споруди цивільного захисту.

Якщо чисельність працюючого персоналу **50 осіб і менше**, доцільно призначати відповідальних осіб.

Спеціалізовані ланки цивільного захисту проводять свою діяльність відповідно до Положень, які затверджуються керівником закладу освіти, який їх утворив.

Ланка з обслуговування захисної споруди цивільного захисту (або відповідальна особа з обслуговування захисної споруди цивільного захисту) **рекомендована відповідно до головної умови здійснення офлайн чи змішаного навчання** закладом освіти під час воєнного стану - **наявності оснащеного фонду захисних споруд** для всіх учасників освітнього процесу.

Керівник закладу освіти несе персональну відповідальність за організацію безпечних умов для здобувачів освіти та всіх працівників закладу. В умовах особливого періоду ця догма набуває зовсім іншого змісту і зобов'язує керівника підходити до відпрацювання заходів організації цивільного захисту, передбачаючи усі наслідки в разі неспрацювання хоча б одного механізму в побудованій ним моделі безпеки. А в реаліях сьогодення такі наслідки можуть бути незворотними.

Тому ключового значення в даному контексті набуває підготовка до дій у надзвичайних ситуаціях керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією заходів цивільного захисту, та учнів (студентів) закладів освіти.

III

Підготовка до дій у надзвичайних ситуаціях керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією заходів цивільного захисту, працівників, дітей та учнів (студентів) закладів освіти

Навчання осіб керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, здійснюється відповідно Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, затвердженого Постановою КМУ від 23 жовтня 2013 р. № 819 шляхом проведення функціонального навчання та практичної підготовки.

Функціональне навчання здійснюють навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності та територіальні курси цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

Перелік категорій осіб керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, та періодичність проходження функціонального навчання наведено у **додатку 1 до Постанови КМУ від 23 жовтня 2013 р. № 819**.

Практична підготовка - це закріплення керівним складом і фахівцями закладів освіти теоретичних знань з питань цивільного захисту та набуття ними навичок і досвіду виконання завдань та функцій під час проведення Днів цивільного захисту, Тижнів безпеки дитини.

Для поліпшення якості освітнього процесу з дітьми та учнями з питань захисту життя, формування культури безпеки і норм поведінки у надзвичайних ситуаціях у закладах дошкільної освіти щороку проводяться **Тижні безпеки дитини**, у закладах загальної середньої та професійно-технічної освіти - **Дні цивільного захисту**.

До практичної складової також віднесенні відповідно **Наказу МОН України від 01.02.2022 № 88 «Про затвердження галузевого плану основних заходів цивільного захисту Міністерства освіти і науки України на 2022 рік» практичні тренування щодо забезпечення безпечної та швидкої евакуації учасників освітнього процесу**, які проводяться не рідше одного разу на півроку, а в установах сезонного типу - на початку кожної зміни.

Відповідальність за організацію та проведення **практичних тренувань** покладається на керівників закладів освіти.

Дана схема показує всю систему організації навчання з питань цивільного захисту в закладах освіти, зокрема практичну складову, де в один із етапів

практичного тренування - **евакуація учасників освітнього процесу** - долучаються здобувачі освіти - діти, учні, студенти.

Навчання з питань ЦЗ в закладах освіти (ЗЗСО та ЗДО)



В особливий період система організації навчання з питань цивільного захисту дещо змінюється: впроваджується навчання **за програмою прискореної підготовки працівників**.

Так, відповідно до пункту 9 постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях», підготовка працівників до дій у надзвичайних ситуаціях в особливий період передбачає:

за програмою загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій - **вивчення інформації, що міститься у планах реагування на надзвичайні ситуації**, про дії в умовах загрози і виникнення надзвичайної ситуації, а також оволодіння навичками надання першої допомоги потерпілим, користування засобами індивідуального і колективного захисту;

за програмою прискореної підготовки працівників до дій в особливий період - **навчання способам захисту від наслідків надзвичайних ситуацій**, спричинених застосуванням засобів ураження в особливий період, що здійснюється підприємствами, установами та організаціями, які продовжують роботу у воєнний час, і розпочинається одночасно з уведенням в дію планів цивільного захисту на особливий період.

Рекомендована тематика **Програми прискореної підготовки** працівників до дій в особливий період надана в додатку до «**Організаційно-методичних вказівок щодо навчання населення Харківської області діям у надзвичайних ситуаціях у 2022 році**», (варіант Програми - додаток методичних рекомендацій).

IV

Планування заходів цивільного захисту в закладах освіти

З метою належної організації освітнього процесу, забезпечення послідовності теоретичного і практичного навчання в закладах освіти розробляються і ведуться планувальні, облікові та звітні документи.

Відповідно до статті 130 Кодексу цивільного захисту України *Планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту*, визначено, що для організації діяльності єдиної державної системи цивільного захисту Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання розробляються та затверджуються:

- **план реагування на надзвичайні ситуації** (розробляється у масштабі України, галузі, Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, району, територіальної громади, району у місті, суб'єкта господарювання (крім об'єкта підвищеної небезпеки), а суб'єктами господарювання (крім об'єктів підвищеної небезпеки) з чисельністю працюючого персоналу 50 осіб і менше розробляється та затверджується **інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій**;

- **план цивільного захисту на особливий період** (розробляється у масштабі України, галузі (освіта), Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, району, території відповідної територіальної громади, району у місті, а також **суб'єкта господарювання, який продовжує роботу у воєнний час та який віднесено до категорії цивільного захисту**);

- **план проведення заходів з евакуації населення (працівників), матеріальних і культурних цінностей** у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій (розробляється у масштабі галузі, Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, району, територіальної громади, району у місті, суб'єкта господарювання).

Функціональна підсистема проводить свою діяльність відповідно до планів основних заходів цивільного захисту Міністерства освіти і науки України на відповідний рік та інших нормативно-правових документів.

Документами, які рекомендовано відпрацьовувати під час планування навчання учасників освітнього процесу є:

1. Наказ МОН України від 01.02.2022 № 88 «Про затвердження галузевого плану основних заходів цивільного захисту Міністерства освіти і науки України на 2022 рік»

Заходами з підготовки керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією та здійсненням заходів цивільного захисту, та населення до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій визначені:

1. Функціональне навчання керівного складу і фахівців ... підприємств, установ та організацій ...(пункт 11).

2. Організація і проведення:

- у закладах професійної (професійно-технічної), загальної середньої освіти - **Дня цивільного захисту та Тижня знань з основ безпеки життєдіяльності (пункт 12.14);**

2) у закладах дошкільної освіти - Тижня безпеки дитини (пункт 12.14).

2. Наказ ДСНС України від 14.12.2021 № 821 «Про затвердження Організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях на 2022 – 2023 роки».

3. Організаційно-методичні вказівки щодо навчання населення Харківської області діям у надзвичайних ситуаціях у 2022 році.

Планувальні, облікові та звітні документи в закладах освіти розробляють керуючись вимогами наказу ДСНС від 12.07.2016 року № 335 «Про затвердження Примірного переліку документів з питань цивільного захисту, що розробляються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання».

Завдання з планування заходів цивільного захисту в закладах освіти покладені на особу з питань цивільного захисту.

Її посадові обов'язки викладено в **Наказі МВС України 20 квітня 2017 року № 325 «Про затвердження Типового положення про підрозділ з питань цивільного захисту суб'єкта господарювання»**, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 травня 2017 р. за № 626/30494, де **особа з питань цивільного захисту відповідно до покладених завдань:**

- організовує та забезпечує проведення з працівниками індивідуального і курсового навчання за програмами підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях,

а також інструктажів з питань цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки;

- розробляє проекти **наказів....** керівника закладу освіти щодо організації та реалізації заходів цивільного захисту;

- організовує розроблення проекту плану основних заходів цивільного захисту ... на рік;

- розробляє зведений план-графік проведення **Днів цивільного захисту, Тижнів безпеки дитини і практичних тренувань** щодо забезпечення безпечної та швидкої евакуації учасників освітнього процесу, організовує його виконання та звітує за результатами проведених заходів;

- організовує та контролює проходження посадовими особами ... навчання з питань цивільного захисту, пожежної безпеки;

- готує звітні документи з питань цивільного захисту ...

Організація оповіщення та інформування учасників освітнього процесу про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій

Під час особливого періоду життєво необхідною є організація оповіщення та інформування населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій. Від рівня обізнаності в цих питаннях залежить життя та здоров'я громадян, тим паче в Харківській області, де ведуться воєнні (бойові) дії.

Наразі, вимоги нормативних документів, порядки та рекомендації з організації оповіщення та інформування спрямовані на здійснення реагування на загрози ворожих обстрілів і сприяють виробленню чітких вмінь рятуватись та рятувати, зокрема дітей, учнів та студентів в закладах освіти.

1. Оповіщення та інформування населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій

Відповідно до **Постанови КМУ від 27 вересня 2017 р. № 733** «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту», доведення сигналів, повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій до населення, а також інформування здійснюється:

- через Акціонерне Товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України», державні і публічні телерадіокомпанії, комунальні, громадські та інші телерадіоорганізації незалежно від форми власності з використанням їх телемереж та мереж ефірного радіомовлення (із супроводженням інформації жестовою мовою та/або субтитруванням, якщо вона є голосовою, і аудіокоментуванням, якщо вона є візуальною);

- через операторів електронних комунікацій із залученням електронних комунікаційних мереж загального користування (телефонний зв'язок, текстові повідомлення);

- через Інтернет-ресурси (сайти, соціальні мережі, *застосунок «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»*).

Для передачі сигналів та повідомлень оповіщення використовуються сигнально - гучномовні пристрої, у тому числі встановлені на транспортних засобах, що залучаються для оповіщення, електронні інформаційні табло, електросирени та інші технічні засоби.

Для привернення уваги перед доведенням інформації до населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації передається попереджувальний сигнал **«УВАГА ВСІМ»**, а саме: уривчасте звучання електросирен, часті гудки транспорту, зокрема у запису мережами радіомовлення та через вуличні гучномовні пристрої.

Тривалість звучання попереджувального сигналу становить **три - п'ять хвилин**. Після попереджувального сигналу здійснюється трансляція телерадіомережами відповідних повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації (**Повітряна тривога, Хімічна загроза, Радіаційна небезпека, про проведення евакуації**) із супроводженням інформації жестовою мовою та/або субтитруванням, якщо вона є голосовою, і аудіокоментуванням, якщо вона є візуальною.

ЗАСТОСУНОК «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА».

Щоб почути сигнал «Повітряна тривога» необхідно встановити на телефоні застосунок «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА».

Компанія Ajax Systems (<https://www.facebook.com/ajax.systems.ua>) разом із stfalcon.com (<https://www.facebook.com/stfalconcom>) та за підтримки Міністерства цифрової трансформації України випустила застосунок «Повітряна тривога».

Застосунок вже доступний у Google Play Market та AppStore.

Не потребує реєстрації, не збирає персональні дані користувачів або дані про геолокацію.

Надсилає максимально гучні критичні сповіщення про повітряну, хімічну, техногенну або інші види тривоги системи цивільного захисту навіть у беззвучному або сплячому режимі смартфона.

Щоб отримувати сповіщення:

1. Встановіть застосунок через Google Play Market або AppStore.
2. Надайте йому дозвіл надсилати сповіщення та важливі попередження.
3. Виберіть область, у межах якої хочете отримувати сповіщення.
4. Відстежуйте початок та кінець повітряної тривоги.

Для ios: <https://apps.apple.com/.../%D0%BF%D0%BE%D0.../id1611955391>

Для android: <https://play.google.com/store/apps/details...>

На підставі вимог Постанови КМУ від 27 вересня 2017 р. № 733 Департаментом цивільного захисту Харківської обласної державної адміністрації розроблено алгоритм щодо дій за сигналом «УВАГА ВСІМ», який розміщено на сайті Департаменту в розділі - **Заходи по запобіганню надзвичайним ситуаціям, зв'язку та оповіщення.**

Алгоритмом визначено порядок передачі сигналу «УВАГА ВСІМ», повідомлень та дій населення:

1. Уривчасте звучання електросирен означає - «УВАГА ВСІМ» - це головний сигнал цивільного захисту, який подається для привернення уваги населення.

Почувши звучання електросирен (здійснюється на протязі **3-5 хвилин**), необхідно включити телебачення або радіомовлення (дротове чи ефірне на **частоті 106,1 МГц**) Філії публічного акціонерного товариства "Національна суспільна телерадіокомпанія України" "регіональна дирекція UA: ХАРКІВ" для прослуховування термінових повідомлень.

2. Вислухавши повідомлення, необхідно діяти у відповідності з отриманими вказівками.

Якщо передано повідомлення про проведення ЕВАКУАЦІЇ (тимчасове відселення):

- без поспіху і паніки взяти з собою особисті речі, документи, гроші та цінності;
- закрити вікна, вимкнути електро -, газо- та водопостачання;
- залишити приміщення та рухатись на збірний евакуаційний пункт.

Якщо передано сигнал «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»:

- попередити сусідів;
- допомогти хворим та людям похилого віку якнайшвидше дістатися захисної споруди, метро, тунелю, підвального приміщення або іншої підземної споруди.

Дотримуйтеся спокою та порядку. Дійте без паніки та метушні.

Уважно слухайте повідомлення органів управління з питань цивільного захисту.

За відповідним алгоритмом, з урахуванням особливостей, повинні діяти і заклади освіти при здійсненні офлайн (змішаного) навчання.

Алгоритм організації оповіщення та інформування інтегрується в контекст діяльності закладу освіти в особливий період і передбачає проведення низки заходів, які мають превентивний та оперативний характер і потребують залучення всіх учасників освітнього процесу.

Зокрема це стосується організації оповіщення та інформування за сигналом «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА».

2. Організація оповіщення та інформування за сигналом «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА» учасників освітнього процесу

1. В освітніх та інтернатних закладах керівники зобов'язані встановлювати радіотрансляційні точки для передачі інформації з питань цивільного захисту (ПКМУ №733).

2. Керівник закладу освіти, отримавши сигнал «Повітряна тривога», надає розпорядження або заступнику директора, посадовій особі, черговому тощо... про оповіщення учасників освітнього процесу на евакуацію.

3. Далі сигнал подається на весь заклад освіти і відбувається негайна евакуація у фонд захисних споруд цивільного захисту.

В заклад освіти надійшло розпорядження, як потрібно діяти безпосередньо за сигналом «Повітряна тривога».

Обов'язок керівника - врятувати життя дітей. Тому він організовує умови для цього.

Першочергово, збирає всіх працівників закладу освіти, ставить задачі та проводить попередні заходи, а саме здійснює:

1. Ознайомлення з місцем розташування укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту, правилами поведінки під час переміщення до укриття та перебування в ньому.

Всі учасники освітнього процесу повинні знати, де знаходиться укриття (у власне закладі освіти чи поруч), скільки часу витрачається на маршрут до нього, як найшвидше з будівлі (класу, групи) до нього потрапити, як себе поводити під час евакуації та в укритті тощо...

2. Пояснення дій, що передбачені Планом реагування на надзвичайні ситуації або Інструкції закладу.

Відкриваєте дані документи, де прописані дії та обов'язки за надзвичайними ситуаціями, скеровуєте їх на забезпечення уникнення даної небезпеки, тобто адаптуєте їх до даної надзвичайної ситуації.

Наприклад, заступнику директора з господарської частини - забезпечити водою, засобами гігієни, медичними аптечками, захисними масками FFP3, ліхтариками тощо...; встановити в укритті лавки, стільці, покажчики (таблиці) зі вказаними номерами класів (груп), покажчики (стрілки, надписи) пересування до укриття тощо...;

Особі, яка відповідає за оповіщення, розробити різні алгоритми оповіщення:

Наприклад, запровадити механізм оповіщення через електронні носії (телефон, вайбер) для зв'язку з класними керівниками, командирами ланок тощо...

Та механізм оповіщення вчителями батьків через взаємодію з «батьківськими трійками» тощо...

3. Обговорення необхідних речей, які учасники освітнього процесу повинні взяти із собою в укриття.

Наприклад, **класним керівникам (вихователям)** — мати журнали з уточненими списками дітей, де вказані контактні телефони батьків, їх адреса тощо...), довести правила поведінки в укритті, перевірити наявність у дітей боксів з домашньою адресою, телефонами батьків тощо... як обов'язкового елементу перебування в закладі освіти в особливий період, та на випадок екстреної евакуації з захисної споруди.

4. Розподіл учасників освітнього процесу в укриттях із урахуванням місткості та розташування.

Здобувачі освіти повинні знати, що означають покажчики в укриттях, таблички зі вказаними номерами класів (груп), в якому місці укриття вони будуть знаходитись, як отримуватимуть воду та їжу, де буде санвузол, яким чином буде продовжуватися процес навчання тощо...

5. Встановлення покажчиків напрямку руху до укриттів для швидкого та безпечного переміщення.

Переміщення до укриття повинно відбуватися шляхами, які є найкоротшими і найбезпечнішими. Здобувачі освіти повинні знати, яким чином треба залишати клас при оголошенні сигналу, в який бік йти та як спускатися сходами. Для цього заклад освіти повинен розробити позначки, пам'ятки, які б нагадувати дітям про це, адже сигнали тривоги по-різному можуть діяти на психіку і дитина, особливо маленька, може неадекватно на них реагувати і спричинити затримку евакуації.

Почувши сигнал оповіщення необхідно організувати переміщення учасників освітнього процесу у супроводі з вчителем або відповідальною особою, яка після завершення небезпеки та оголошення відміни сигналу організує повернення учасників освітнього процесу до запланованих заходів, а також перевірятиме наявність учнів в укритті та у приміщеннях закладу освіти після завершення небезпеки.

В даному контексті превентивних заходів радимо керівництву закладів освіти відразу з початком навчання провести тренування з учасниками освітнього процесу з метою адаптації як працівників закладу освіти до умов евакуації та заняття укриття при діях за сигналом «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА», так і адаптації здобувачів освіти, зокрема дітей - переселенців, до особливостей, пов'язаних з переміщенням до захисної споруди та розміщення в ній.

ПОРЯДОК ДІЙ У РАЗІ ОГОЛОШЕННЯ СИГНАЛУ «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»

1. Відповідальна особа вмикає наявну систему оповіщення закладу.
2. Вчитель сповіщає учнів про загрозу, а батьків – про переміщення дітей до укриття.
3. Необхідно організувати пересування двома колонами в приміщенні класу та швидко залишити кабінет.
4. Для супроводу початкових класів можуть бути залученні помічники.
5. Для швидкого надання медичної допомоги має бути залучений медичний працівник.
6. Відповідальні особи після оголошення сигналу оповіщення мусять перевірити всі приміщення закладу на відсутність у них учасників освітнього процесу та працівників закладу, по завершенню перевірки прямувати до найближчого укриття.
7. Учні, які знаходяться на подвір'ї закладу, під час сигналу оповіщення повинні самостійно рухатися до найближчого укриття фонду захисних споруд.
8. У середині захисної споруди відповідальні особи повинні допомогти учасникам освітнього процесу швидко та спокійно зайняти місця.
9. Під час перебування в захисній споруді вчителі та відповідальні особи здійснюють необхідну підтримку, заходи для комфортного та спокійного перебування в укритті.
10. Після завершення небезпеки та оголошення про відбій тривоги, вчителі та відповідальні особи слідкують за тим, щоб вихід усіх учасників освітнього процесу з укриттів здійснювався колонами або групами.
11. Під час переміщення до укриттів необхідно врахувати наявність інклюзивних груп і класів. У випадку присутності дітей з ООП – попередньо проводити з ними навчання та бесіди, передбачити швидке та спокійне

переміщення до укриття, спеціальне місце та заходи, що будуть здійснюватися в укриттях для максимального залучення до них дітей з ООП.

Нагадаємо, укриття мають відповідати встановленим вимогам.

ПОРЯДОК ДІЙ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Вищезазначені порядки дій кожний заклад освіти підлаштовує під свої особливості, можливості та спроможності.

За вказівкою вчителя, учні залишають приміщення класу (кабінету) та швидко рухаються до захисної споруди. При обмеженому просторі для пересування учні залишають приміщення групами.

Під час переміщення учні без галасу, штовханини, уникаючи скупчення сліднують евакуаційними шляхами.

Учні, які знаходяться на подвір'ї закладу, під час сигналу оповіщення повинні самостійно рухатися до найближчого укриття фонду захисних споруд.

Прибувши до захисної споруди, учні швидко та спокійно займають місця, які визначені для їх класу.

Перебуваючи у захисній споруді, забороняється шуміти, запалювати без дозволу сірники, запальнички, свічки, не допускається пересування приміщеннями без особливої потреби.

Учням необхідно дотримуватися дисципліни, якнайменше рухатися та діяти за вказівками вчителя.

Після завершення небезпеки та оголошення про відбій тривоги, учні здійснюють вихід із укриття організовано класом.

ВИСНОВОК

Здійснення освітнього процесу в особливий період є потребою часу та нетиповим явищем. Яким він буде з 1 вересня - покаже реальне життя.

Наразі завданням закладів освіти є формування умов, які б забезпечили реалізацію навчання в усіх можливих режимах.

Навчально-методичний центр ЦЗ та БЖД Харківської області має методичні спроможності, завдяки яким керівництво закладів освіти здатне створити безпечне освітнє середовище та впровадити навчання в режимі офлайн відповідно до ситуації в регіоні.

Дані методичні рекомендації - це ресурс підтримки закладів освіти в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про оборону України» (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 9, ст.106).
2. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 № 3543-XII.
3. Кодекс цивільного захисту України.
4. Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».
5. Постанова КМУ від 23 жовтня 2013 р. № 819 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту».
6. Постанова КМУ від 27 вересня 2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту».
7. Наказ МОН України від 21 листопада 2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2016 р. за №1623/29753.
8. Безпечне освітнє середовище: Як діяти вчителям під час занять при оголошенні сигналу «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»? <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga>

ДОДАТОК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник _____
(підприємство, установа, організація)

(підпис) (прізвище, ініціали)
« ____ » _____ 202_ року

ПРОГРАМА
прискореної підготовки працівників до дій в особливий період
(варіант)

I. Загальні положення

Програма прискореної підготовки працівників до дій в особливий період (далі - Програма) розроблена відповідно до Кодексу цивільного захисту України та постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» з метою встановлення рекомендованого змісту різних форм навчання, а також навчального часу на їх проведення.

Суб'єкти господарювання, які продовжують роботу у воєнний час, можуть брати за основу і використовувати чинну Програма як методичну рекомендацію для розробки власної програми прискореної підготовки для своїх працівників до дій в особливий період. Навчання працівників за Програмою розпочинається одночасно із введенням в дію планів цивільного захисту на особливий період.

Мета здійснення навчання за Програмою – у стислі терміни своєчасно та оперативно навчити працівників практичним діям під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, спричинених застосуванням засобів ураження в особливий період, на суб'єктах господарювання Харківської області, які продовжують роботу у воєнний час, на базі раніше набутих ними знань і навичок під час навчання у системі цивільного захисту;

Навчальні питання тем Програми відпрацьовуються практично. Під час занять працівники залучаються до підготовки наявних захисних споруд для використання за призначенням, спорудження найпростіших укриттів, виготовлення ватно-марлевих пов'язок, виконання заходів, що підвищують стійкість роботи суб'єкту господарювання у воєнний час.

Керівники підприємств, установ та, організацій можуть змінювати своїм рішенням рекомендовану тематику з урахуванням особливостей суб'єкту господарювання. Разом із цим не рекомендується зменшувати загальну кількість навчальних годин.

II. Орієнтовний обсяг засвоєних знань та вмінь за Програмою

У результаті проходження навчання за Програмою працівники повинні знати:

- порядок оповіщення працівників про загрозу раптового нападу супротивника та їхніх дій за сигналами оповіщення;
- порядок укриття персоналу суб'єкту господарювання в усіх наявних захисних спорудах цивільного захисту (далі – ЗСЦЗ), відповідно до вимог норм ДБН В 2.2.5-97 "Захисні споруди цивільної оборони";
- місця розташування, порядок заповнення захисних споруд і правила перебування у них;
- евакуаційні заходи та порядок їх проведення у період воєнного стану;
- порядок видачі засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного контролю на пунктах управління, у ЗСЦЗ і на робочих місцях;
- правила і порядок користування засобами індивідуального захисту;
- порядок надання домедичної допомоги постраждалим;
- правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних та підозрілих предметів, що можуть бути використані для вчинення терористичних актів;
- заходи щодо забезпечення довгострокової роботи, у тому числі безаварійної зупинки виробництва, крім дільниць і цехів із безперервним циклом виробництва;
- заходи щодо знезараження, часткової санітарної обробки та порядок їх проведення.

У результаті проходження навчання за Програмою працівникам рекомендується вміти:

- чітко діяти за сигналами оповіщення, практично виконувати заходи згідно із планами реагування на надзвичайні ситуації;
- своєчасно займати захисну споруду згідно до порядок заповнення;
- пристосовувати підвальні приміщення та споруди подвійного призначення під укриття;
- споруджувати найпростіші укриття;
- виходити через аварійний вихід у випадку завалу основного входу або руйнування захисної споруди;
- користуватися засобами індивідуального захисту, первинними засобами пожежогасіння;
- пристосовувати одяг до захисту від радіоактивних, отруйних речовин і бактеріальних засобів;
- надавати домедичну допомогу постраждалим;
- проводити спеціальну обробку робочих місць та транспорту;
- проводити знезараження одягу, взуття, майна, засобів захисту та особистих речей, часткову санітарну обробку працівників.

За підсумками навчання за Програмою у працівників має бути сформована психологічна готовність до адекватних дій в умовах стресового впливу уражаючих чинників надзвичайних ситуацій військового характеру.

III. Орієнтовний розподіл навчального часу за розділами Програми

Найменування теми	Форма навчання, кількість годин	
	Курсове навчання	Індивідуальне навчання
Порядок введення режиму надзвичайного стану. Дії працівників відповідно до плану цивільного захисту на особливий період та за сигналами оповіщення	1	-
Способи захисту персоналу підприємства, установи чи організації від наслідків надзвичайних ситуацій, спричинених застосуванням засобів ураження в особливий період.	-	1
Укриття персоналу підприємства, установи чи організації у захисних спорудах у разі застосування засобів ураження в особливий період.	-	1
Правила і порядок користування засобами індивідуального захисту.	1	-
Заходи щодо знезараження одягу, взуття, майна, засобів захисту та особистих речей, часткової санітарної обробки працівників та порядок їх проведення	-	1
Порядок проведення евакуаційних заходів в особливий період	-	1
Правила і порядок надання домедичної допомоги постраждалим	1	-
Контрольні заходи	1	
Всього	4	4

IV. Рекомендована тематика та орієнтовний зміст тем за розділами Програми.

Тема 1. Порядок введення режиму надзвичайного стану. Дії працівників відповідно до плану цивільного захисту на особливий період та за сигналами оповіщення.

Визначення надзвичайного стану. Мета введення надзвичайного стану. Умови та порядок введення чи скасування надзвичайного стану. Порядок переведення підприємства з режиму функціонування у мирний час на режим функціонування в особливий період. обов'язки працівників при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій, спричинених застосуванням засобів

ураження в особливий період. Інформування працівників щодо дій відповідно до вимог плану цивільного захисту на особливий період в частині, що стосується працівника. Сигнали оповіщення, порядок їх доведення та порядок дій при загрозі виникнення аварій, катастроф, застосування зброї масового знищення.

Тема 2. Способи захисту персоналу підприємства, установи чи організації від наслідків надзвичайних ситуацій, спричинених застосуванням засобів ураження в особливий період.

Сучасні військові засоби ураження населення, промислових будівель та житлових споруд (ракети, снаряди, міни, бомби тощо), їх основні характеристики. Вибухонебезпечні предмети (боєприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої саморобного виробництва).

Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних та підозрілих предметів, що можуть бути використані для вчинення терористичних актів.

Дії у разі захоплення в заручники або у випадку перебування в районі проведення бойових дій (антитерористичної операції).

Тема 3. Укриття персоналу підприємства, установи чи організації у захисних спорудах у разі застосування засобів ураження в особливий період.

Види захисних споруд, що мають на суб'єкті господарювання, їх характеристика. Визначення та доведення до працівників місць розташування захисних споруд цивільного захисту. Приведення наявних захисних споруд для укриття працівників у готовність до використання за призначенням. Звільнення захисних споруд від матеріальних засобів.

Порядок укриття персоналу та правила поведінки при розміщенні у захисній споруді. Виготовлення та встановлення лавок, нар чи інших засобів для відпочинку.

Порядок влаштування найпростіших захисних споруд цивільного захисту. Пристосування та використання найпростіших укриттів та споруд подвійного призначення (підвальних приміщень, погребів) для захисту працівників.

Порядок виходу з укриттів у разі завалу основного входу або його руйнування.

Тема 4. Правила і порядок користування засобами індивідуального захисту.

Режими радіаційного захисту. Робота з приладами радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю. Йодна профілактика.

Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.

Порядок отримання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного контролю на пунктах управління, у захисних спорудах ЦЗ і на робочих місцях Підбір та підготовка протигазу (респіратор) для використання. Порядок використання пошкодженого протигазу. Відпрацювання нормативів з одягання протигазу на себе,

пораненого. Виготовлення ватно-марлевих пов'язок та протипилових тканинних масок. Заходи безпеки при користуванні засобами індивідуального захисту.

Тема 5. Заходи щодо знезараження одягу, взуття, майна, засобів захисту та особистих речей, часткової санітарної обробки працівників та порядок їх проведення.

Спеціальна обробка як складова частина ліквідації наслідків радіаційного, хімічного, бактеріологічного забруднення. Види спеціальної обробки. Хто, коли і яким чином проводить часткову санітарну обробку. Порядок дій при проведенні часткової санітарної обробки у зоні радіоактивного зараження. Послідовність виконання дій щодо часткової санітарної обробки на незараженій місцевості.

Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо.

Відновлення готовності техніки, транспорту і особового складу формувань до виконання своїх завдань з проведення рятувальних робіт.

Тема 6. Порядок проведення евакуаційних заходів в особливий період.

Організація та порядок проведення заходів з евакуації в особливий період. Порядок і терміни оповіщення про початок евакуації. Обов'язки працівників при проведенні евакуації. Уточнення списків працівників та членів їх сімей на евакуацію, розрахунків на вивезення документів та майна.

Доведення до працівників місця розташування збірного пункту евакуації, порядку вивезення (виведення) до районів (пунктів) розміщення, правил поведінки під час прямування до збірного пункту евакуації та далі до району розміщення. Ознайомлення з районом розміщення працівників після евакуації.

Тема 7. Правила і порядок надання домедичної допомоги постраждалим.

Проведення первинного огляду постраждалого.

Домедична допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.

Домедична допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних або підручних засобів.

Основні правила надання домедичної допомоги постраждалим:

- при раптовій зупинці серця;
- при травматичній ампутації;
- при позиційному стисканні м'яких тканин;
- при наявності декількох постраждалих;
- при опіках.

Допомога постраждалим при непритомності і втраті свідомості.

Правила та порядок перенесення чи транспортування постраждалого.

V. Рекомендації щодо перевірки засвоєння змісту Програми

Перевірку засвоєння змісту Програми рекомендується проводити комісією із залученням фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту.

Перевірку знань за змістом Програми рекомендується проводити шляхом тестування, заліку або опитування в усній чи письмовій формі.

VI. Рекомендований перелік навчально-матеріального майна

Для забезпечення проведення навчання за Програмою використовується матеріально-технічна база підприємства, установи та організації.

З метою належної організації навчального процесу, забезпечення послідовності теоретичного і практичного навчання на підприємствах, в установах та організаціях розробляються і ведуться планувальні, облікові та звітні документи.

VII. Рекомендований перелік нормативних документів

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 06.04.2000 № 1647-III.
3. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 № 1550-III.
4. Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 № 15/98-ВР.
5. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III.
6. Закон України «Про оборону України» від 06.12. 1991 року № 1932-XII.
7. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 683-IV.
8. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964- IV.
9. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-XII.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту»
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 9.08.2002 № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю».
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту» від 09.01.2014 № 11.
15. Наказ МНС України від 16.07.2009 № 494 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів цивільного захисту підприємств, установ та організацій на особливий період».
16. Наказ Держгірпромнагляду України «Про затвердження Правил вибору та застосування засобів індивідуального захисту органів дихання» від 28.10. 2007 № 331, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2008 за № 285/14976
17. Наказ МОЗ України «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» від 16.06.2014 № 398.
18. МНС України. Всеукраїнський НДГ ЦЗ. «Захист населення і територій від НС». Том.6 «Захисні споруди цивільного захисту (цивільної оборони)». За загальною редакцією В.В. Могильниченка. Київ - 2010 рік.
19. Національні стандарти України: Безпека у надзвичайних ситуаціях Ліквідування надзвичайних ситуацій та їх наслідків. (Загальні положення. ДСТУ 7098:2009) Держспоживстандарт 2010.

Посадова особа з питань
цивільного захисту
